

Over goden en doden

Wim Dijkman

Inleiding

In het kader van de culturele biografie van Maastricht is een aantal thema's vastgesteld, die karakteristiek zijn voor de geschiedenis van de stad. Twee van deze thema's situeren zich grotendeels in het eerste millennium na Chr.: de Romeinse stad en het middeleeuws religieus centrum.

Tot de Romeinse erfenis behoort een heiligdom, dat de religieuze ankersteen vormt. Beeltenissen van goden vormen de belangrijkste getuigenissen van dat godsdienstige verleden. Mensen die het zich konden veroorloven, werden in de Romeinse tijd bijgezet in indrukwekkende grafmonumenten. Tot de middeleeuwse erfenis behoren de oudste kerken van de stad: de O.L. Vrouwebasiliek en de Sint-Servaaskerk. Onder de basiliek wordt de oudste bisschopskerk van Nederland verondersteld. Deze zou in de plaats van een Romeinse tempel gekomen zijn, die aansloot bij het reeds grotendeels opgegraven heiligdom.

Op de plaats van de Sint-Servaaskerk is aan het einde van de Romeinse tijd de eerste bisschop van Nederland, Sint-Servatius, ter aarde besteld. Rondom zijn graf zijn in de Middeleeuwen duizenden christenen begraven. Op zijn graf verrezen kerkgebouwen, die miljoenen pelgrims getrokken hebben.

In Centre Céramique te Maastricht wordt vanaf juni 2008 tot januari 2009 een tentoonstelling gehouden, die beide thema's met elkaar verbindt. Het geloof wordt daarbij als rode draad gebruikt: het geloof in god(en) en het geloof in het hiernamaals. Een passende titel voor een expositie over deze thema's luidt: over goden en doden.

Figuur 1. Het Romeinse heiligdom is gedeeltelijk geconserveerd in de museumkelder onder Hotel Derlon, die sinds de verbouwing in 2007 de naam Piazza Romana draagt.

Hoe worden beide thema's gepresenteerd ?

In de expositie worden geen overzichten gegeven van de bouwgeschiedenis van de O.L.Vrouwebasiliek en de Sint-Servaaskerk en de ontwikkeling van de grafvelden die bij genoemde kerken gelegen hebben. Evenmin wordt een algemeen beeld geschetst van godsdienstige rituelen in de Romeinse tijd en de Middeleeuwen.

De nadruk ligt op wat nog herinnert aan de Romeinse en vroegmiddeleeuwse religieuze erfenis en de dodencultus in die periode voor zover daarvan overblijfselen in Maastricht zijn teruggevonden. Goden (o.a. Jupiter, Mercurius, Fortuna en Diana) en doden (o.a. Servatius, Julianus, Lambertus en Hubertus) worden als vertolkers van het hemelse en aardse spel ten tonele gevoerd.

De ontwikkeling van geloven en begraven in Maastricht in het eerste millennium wordt geschetst aan de hand van verschillende invalshoeken, die hieronder als vragen geformuleerd worden:

1. Waarom geloven mensen in god(en) ?

De mens heeft drie fundamentele vragen waarop hij geen logische verklaring kan geven: hoe ontstaat het leven ? Waarom bestaat hij ? Wat gebeurt er na de dood ? In religies wordt geprobeerd een antwoord op deze existentiële vragen te geven. In de Romeinse tijd is er sprake van polytheïsme: vele goden en halfgoden werden in heiligdommen en tempels vereerd. In de expositie worden afbeeldingen van die goden en halfgoden met hun attributen getoond. In de vroege Middeleeuwen heeft het veelgodendom plaats gemaakt voor het christendom. Er wordt uitleg gegeven over het ontstaan van dit geloof en de verspreiding ervan tot in Maastricht. De nieuwe cultusplaatsen heten kerkgebouwen. In Maastricht werden in de loop van de Middeleeuwen tientallen kerken gebouwd. Tot op de dag van vandaag bepalen ze voor een groot deel de skyline van Maastricht.

2. Wat herinnert aan dit geloof ?

Restanten van deze gebouwen zijn bij opgravingen blootgelegd. In Maastricht zijn delen van een heiligdom bewaard gebleven onder Hotel Derlon (figuur 1) en in de Pandtuin van de O.L.Vrouwebasiliek. Centraal in dit complex stond een pijler gewijd aan Jupiter. Daarnaast zijn stenen en bronzen beelden van Jupiter, Juno, Mercurius, Fortuna en zogenaamde 4-godenstenen ontdekt. Bij de laatstgenoemde voorwerpen zijn op de vier zijden van de steen beeltenissen van verschillende goden opgenomen. Ook van halfgoden zoals Hercules, Medusa en Silenus zijn beeldjes en beeltenissen op gebruiksvoorwerpen bekend.

Beelden (zoals van Jupiter en Mercurius in het Stokstraatkwartier) en straatnamen (m.n. in de Maastrichtse wijk Daalhof) herinneren aan het Romeinse verleden van de stad.

Geen tempel voor Diana

Reeds in 1843 vermeldt de voormalige directeur van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, C. Leemans, een groot aantal afgezaagde kronen, takken en toppen van horens van herten, die in 1840 bij de opgraving van de Romeinse thermen in het Stokstraatkwartier gevonden zijn.

Sinds die eerste ontdekking zijn tijdens archeologisch onderzoek in Maastricht op tientallen plaatsen resten van hertshoornbewerking en voorwerpen van hertshoorn aangetroffen. Met name in de directe omgeving van de O.L.Vrouwebasiliek zijn zulke hoeveelheden hertshoorn geborgen, dat men aan het begin van de 20e eeuw dacht dat onder de huidige kerk een Romeinse tempel moet hebben gelegen, gewijd aan de godin van de jacht, Diana.

Op dat moment wist men nog niet dat in Maastricht hertshoornen voorwerpen pas vanaf de tijd van bisschop Servatius, dus in de tweede helft van de 4e eeuw, zijn geïntroduceerd en dat de oudste overblijfselen van hertshoornbewerking uit de eerste helft van de 5e eeuw dateren.

Toen was het Romeinse veelgodendom al op zijn retour en zullen er geen tempels gewijd aan Diana meer gebouwd zijn. Het zijn trouwens de Germanen geweest, die geloofden in de magische krachten van het hertshoorn. Voor de Romeinen had het geen bijzondere betekenis. Ze hebben dan ook nooit hertshoorn bewerkt in Maastricht.

Figuur 2. Bronzen sestertius van Antoninus Pius (138-161) met afbeelding van een tempel.

Figuur 3. Bronzen as van Geta (211-212) met afbeelding van Jupiter in een tempel.

Figuur 4. Bronzen aes van Magnentius (350-353) met afbeelding van het Christusmonogram en de alfa en omega.

Voorwerpen voorzien van christelijke symboliek wijzen op de introductie van een nieuwe cultus vanaf het einde van de Romeinse tijd. Het gaat daarbij om de alfa en de omega (gods almachtigheid), het Christusmonogram (chi rho-teken), de duif (de heilige geest), ICHTUS (behorend tot de christengemeenschap) en het kruis. We zien deze symbolen op aardewerk, glas en metalen voorwerpen verschijnen. Veel van deze voorwerpen gaan terug op prototypes in de Romeinse tijd.

3. Waarom worden er cultusgebouwen en godenbeelden gemaakt?

Gelovigen hebben altijd de behoefte gehad om bijeen te komen op plaatsen waar ze met gelijkgezinden kunnen bidden, offers brengen en kerkdiensten houden. Het Maastrichtse heiligdom lag in de Romeinse tijd langs de openbare weg en bij de samenvloeiing van Maas en Jeker (figuren 2 en 3). Beelden vormden de materiële neerslag van het gods idee. In de Romeinse tijd leidde het polytheïsme tot de productie van grote aantallen beelden, die behalve in heiligdommen ook in particuliere woningen voorkwamen.

In de tweede helft van de 3e eeuw werd het heiligdom verwoest door Frankische stammen die doorgedrongen waren in het Romeinse rijk.

In de nadagen van het Romeinse imperium is het christendom een religie die zich meer en meer verspreidt over heel Europa. Kleine gemeenschappen van christenen installeren zich ook in onze contreien. Pas eeuwen na de kruisiging van Jezus Christus dringt de

christelijke leer ook door in Maastricht en omgeving. Servatius, de eerste bisschop die resideerde in de toenmalige provinciehoofdstad Tongeren, wil zelfs begraven worden ten westen van de laat-Romeinse vesting, die in het huidige Stokstraatkwartier was gelegen. De oudste bisschopskerk moet waarschijnlijk onder de huidige O.L.Vrouwebasiliek gezocht worden. Daardoor wordt Maastricht een eeuw na de verwoesting van het heidens heiligdom opnieuw een religieus centrum.

Op het eerste gezicht lijken het christelijke geloof in één god en het Romeinse veelgodendom tegengesteld aan elkaar. Maar dat is niet zo, al was het maar omdat het christendom aan het einde van de 4e eeuw de staatsgodsdienst der Romeinen is geweest. Feitelijk heeft het christendom veel van de Romeinse cultuur overgenomen. Zo is Rome het centrum en het Latijn de taal van de katholieke kerk gebleven.

De enige Romeinse keizer die ooit in Maastricht is geweest, was Julianus. Hij wordt ook wel Apostata, ofwel de Afvallige genoemd, omdat hij het christendom de rug heeft toegekeerd en de christenen zelfs heeft vervolgd. Deze keizer heeft in de winter van 357-358 de vesting Maastricht, die was bezet door Frankische troepen, maandenlang in hoogst eigen persoon belegerd en uiteindelijk ingenomen. In die periode was Servatius bisschop van het gebied waarin Maastricht lag. We weten dat hij in 343 heeft deelgenomen aan het concilie (= kerkvergadering) van Sardica, het huidige Sofia. Daarnaast wordt hij genoemd als deelnemer aan het concilie van Rimini. Volgens de overlevering sterft Servatius in 384 en wordt hij in Maastricht begraven langs de uitvalsweg naar Tongeren. Bij een ontmoeting zouden hun tegengestelde geloofsovertuigingen aanleiding tot een boeiend gesprek geweest kunnen zijn. Julianus en Servatius belichamen immers een belangrijke overgangsfase in de geschiedenis. Julianus symboliseert de nadagen van het Romeinse keizerrijk, Servatius het opkomende christendom.

Voor de ontwikkeling van het christendom zijn twee Romeinse keizers en een Frankische koning van doorslaggevend belang geweest. Op de eerste plaats zag Constantijn in 312 het "christelijke" licht. In dat jaar versloeg hij namelijk zijn tegenstrever om de troon, Maxentius, bij de Milvische brug ten noorden van Rome. Volgens de christelijke overlevering heeft Constantijn voorafgaande aan de slag een visioen gehad. Daarbij werd hem duidelijk gemaakt dat hij bijgestaan door een goddelijk teken zou overwinnen. Dit teken was het christogram (figuur 4). Dit monogram bestaat uit de samentrekking van de twee eerste letters van de namen van Christus in het Griekse schrift: XRICTOC. Na deze overwinning heeft hij een christenvriendelijke politiek gevoerd en kan zijn rol als grondlegger van een christelijk tijdperk niet genoeg benadrukt worden.

Overigens werd pas ten tijde van keizer Theodosius in 395 het christendom de staatsgodsdienst. Maar door de ineenstorting van het Romeinse imperium in de jaren nadien maakte deze religie een moeilijke tijd door. Frankische stammen, die afkomstig zijn van buiten het Romeinse rijk, bezetten het zuiden van de Lage Landen. Zij kenden het christendom nog niet. Daar komt verandering in door toedoen van hun koning, Clovis. Nadat hij al zijn concurrenten om de macht had uitgeschakeld, liet hij zich bekeren tot het christendom. Clovis werd in 496 op Kerstdag gedoopt door bisschop Remigius in Reims. Duizenden andere Franken volgden zijn voorbeeld en bekeerden zich tot het christendom. In de loop van de vroege middeleeuwen volgden honderdduizenden Europeanen hun voorbeeld.

Uit een levensbeschrijving daterend uit het begin van de 8e eeuw weten we dat Lambertus in de tweede helft van de 7e eeuw als bisschop in Maastricht heeft geresideerd. Hij was een geboren en getogen Maastrichtenaar. Lambertus was verwant met de Merovingische koning Childeric II. Na het overlijden van deze koning in 675 werd Lambertus uit zijn ambt gezet, omdat de Pepiniden, de andere machti-

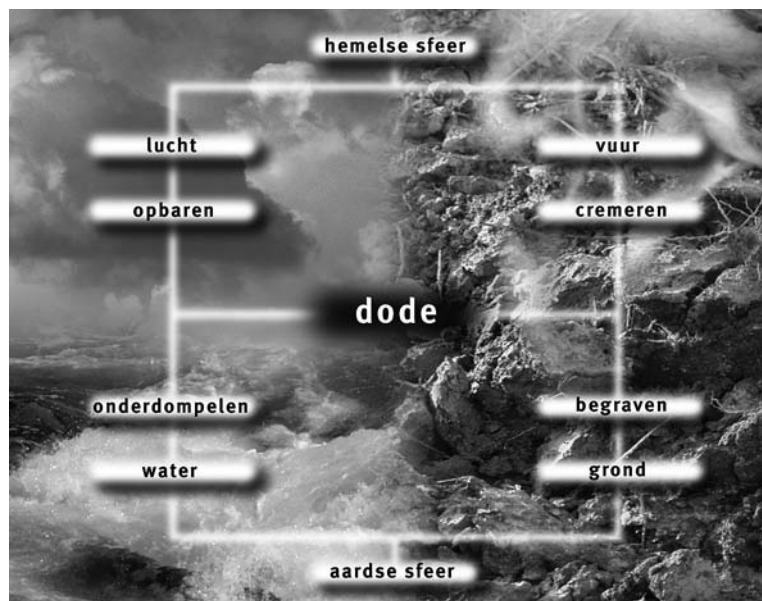
Hubertus en het hert

Afgaande op een levensbeschrijving (vita) van Hubertus uit het midden van de 8e eeuw weten we dat hij Lambertus is opgevolgd als bisschop. Het leven van Hubertus wordt gekarakteriseerd door missioneringswerk in het bisdom, dat een groot deel van Oost-België en Zuid-Nederland omvatte. Hij stierf op 30 mei 727. De verheffing van zijn relieken (relevatio), dat wil zeggen zijn heiligverklaring, gebeurde op 3 november 743. Omdat Hubertus intensief in de Ardennen gemissionieerd heeft, is zijn associatie met de jacht versterkt. Met name het hert is frequent aanwezig bij voorstellingen van bisschop Hubertus.

Bij de Germanen was het gewei van het hert, dat jaarlijks wordt afgeworpen maar ook weer aangroeit, het symbool van vernieuwing. Daarom werden in Germaanse graven hertshoornen voorwerpen, met name kammen, meegegeven die de wederopstanding moesten stimuleren. Nu prijkt in het hertengewei, dat we vaak in combinatie met Hubertus zien, een Christus aan het kruis. Deze crucifix symboliseert de overwinning van het christendom op het heidens gedachtegoed.

In de 8e eeuw wordt de heidense gewoonte om (hertshoornen) graf-
giften mee te geven aan de overledenen, verboden door de kerk. Daarmee valt de belangrijkste afzetmarkt van de hertshoornen voorwerpen ineens weg. Dit vormt wellicht de verklaring voor de plotse-
linge achteruitgang van de hertshoornbewerking in Maastricht, die in de eeuwen daarvoor zo regelmatig beoefend werd.

ge familie in de regio, hun groeiende politieke gewicht wilden bewijzen. Daarop trok hij zich terug in de abdij van Stavelot in België. Daar kreeg hij de reputatie van een vroom iemand te zijn, die er niet tegenop zag om lang te mediteren en te bidden. Omstreeks 682 kon hij weer terugkeren in zijn ambt en in zijn vaderstad. Hij zou officieel nog tot 705 bisschop van Maastricht blijven, maar in feite woonde hij toen al in Luik. Daar werd hij in zijn eigen woning vermoord onder omstandigheden die nooit helemaal opgehelderd zijn. De machtsstrijd tussen de Merovingers en de Pepiniden speelde daarbij op de achtergrond zeker een belangrijke rol.

Figuur 5. Schema van de omgang met de doden.

4. Waarom worden mensen begraven ?

Mensen zijn misschien wel de enige wezens op aarde die weten dat ze een keer zullen sterven. Daarom zijn wij al tijdens ons leven bewust bezig met de dood en wat daarop volgt. We hebben daarom in de loop van de tijd allerlei rituelen ontwikkeld voor de omgang met de doden. Het geloof in een hiernamaals heeft ervoor gezorgd dat de overledene niet ergens wordt achtergelaten maar een begrafenis krijgt. Sinds de prehistorie worden mensen gegroepd begraven en worden de begraafplaatsen gemarkeerd door heuvels of stenen. Respect voor de doden is verankerd in de meeste culturen. In Maastricht is dat niet anders geweest. Overigens wordt dit beeld gerelativeerd door het archeologisch onderzoek: vele graven zijn in de loop van de tijd op een of andere manier verstoord.

5. Hoe deden ze dat ?

Alle bekende rituelen (figuur 5) hangen samen met de twee sferen (hemel en aarde) en de vier elementen (water, vuur, aarde en lucht). In de hemelse sfeer wordt een dode opgebaard in de open lucht. Bij crematie vervliegt door de hitte van het vuur een deel ervan in de lucht. In de aardse sfeer worden het stoffelijk overschot of de crematieresten in de grond begraven. In de Romeinse

tijd mochten de doden niet binnen de stadsgrenzen worden verbrand of gecremeerd. De lijken werden verbrand op plaatsen, die in de buurt van begraafplaatsen lagen. Daar werd het dodenbed of de draagbaar met het lijk op een brandstapel gezet. De dode kreeg vaak persoonlijke gebruiksvoorwerpen mee en ook wel grafgiften, zoals wierook. Onder begeleiding van een laatste klaagzang werd daarna de brandstapel in brand gestoken. Nadat het vuur gedoofd was, werden de gecremeerde resten verzameld en samen met zalf en reukstoffen in een urn gedaan.

Het geloof in een hiernamaals heeft ervoor gezorgd dat de overledene in zorgvuldig aangelegde graven werd bijgezet en allerlei grafgiften heeft meegekregen. Uit de Griekse oudheid dateert het gebruik om in de mond van de dode een muntje te leggen. Dit geldstuk diende om de veerman, Charon, te betalen, die de overledene in een boot over de rivier de Styx naar de onderwereld moest overvaren (figuur 6). Deze zogenaamde Charonpenning werd zelfs in vroegmiddeleeuwse graven aangetroffen.

Figuur 6. Gravure van olielamp met afbeelding van Charon, Mercurius en overledene.

De inventaris van rijkere graven bevatte veelal persoonlijke attributen van de overledene. We moeten daarbij denken aan juwelen en toiletartikelen. Maar het meest opvallend zijn toch de grote aantallen glaswerk en aardewerk. Daarin bevonden zich spijs en drank die de overledenen van hun natje en droogje moesten voorzien. De vloeistoffen (water en wijn) in bekers en kruiken zijn in de loop der eeuwen verdwenen. Datzelfde geldt ook voor groente en fruit. Maar van de meegegeven stukken vlees, zoals een lamsbout, een kippenpoot of een varkenskotelet, resteren soms nog de botten. De Romeinen geloofden namelijk dat je een lange reis naar het hierna-maals moest maken en onderweg moest eten en drinken (figuur 7). Een olielamp moest de dode voldoende licht geven op de duistere weg naar het schimmenrijk. Maar ook na de begrafenis werd het graf regelmatig opgezocht door de familie van de overledene. Dan werd er een soort funeraire picknick gehouden ter ere van het overleden familielid. Tegenwoordig herinneren de koffietafel en de zeswekendienst nog aan deze gewoonte.

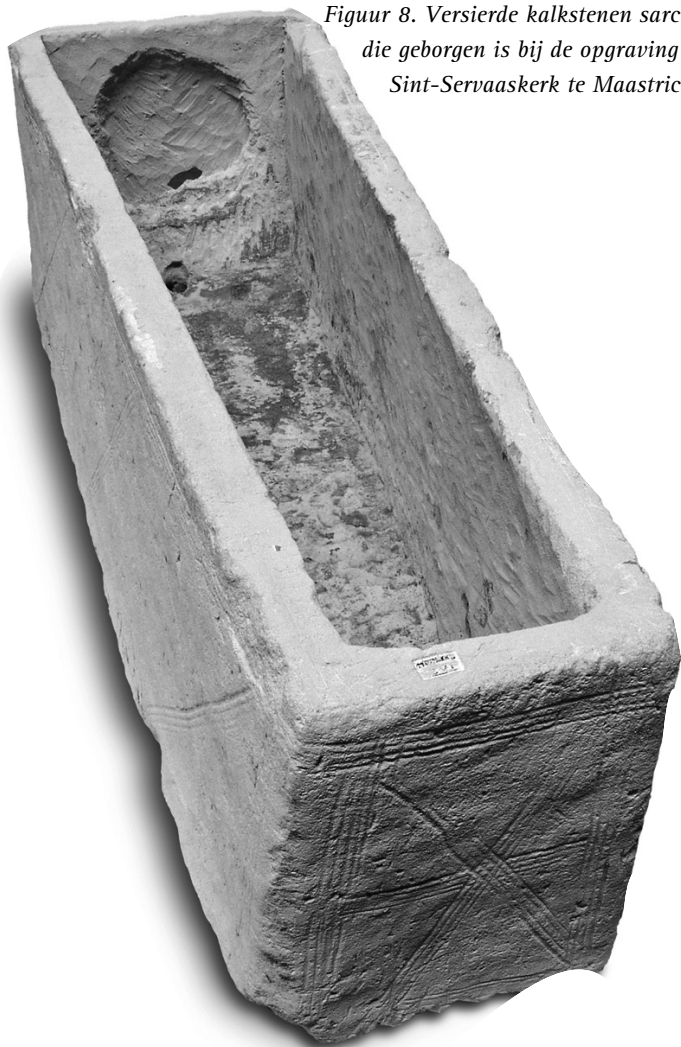
Op de graven werden grafstenen geplaatst, zoals we die tegenwoordig nog kennen. Wat echter standaard ontbreekt op de Romeinse grafstenen zijn de geboortedatum en de overlijdensdatum. Daar staat tegenover dat er allerlei gegevens over de doodsoorzaak, het beroep van de overledene, de schenker of de tijdgeest kunnen worden genoemd. Wanneer het gaat om een Romeins burger worden drie namen (*tria nomina*) vermeld: bijvoorbeeld Caius Priscinius Probus. Van deze laatste werd de grafsteen hergebruikt in de fundering van een laat-Romeinse graanopslagplaats, die was gelegen aan de huidige Stokstraat.

De standaard aanhef van een grafsteen luidt D.M. en staat voor Dis Manibus en betekent “voor de goddelijke schimmen” van de overledene. Het standaard einde van een grafsteen vormt de afkorting H.F.C.: Her(ed)es Faciendum Curavit. Zijn, haar of hun erfgenaam heeft (deze) grafsteen laten maken.

De Parcae (= de schikgodinnen) spelen een belangrijke rol bij de levensduur van stervelingen. Zij weven de levensdraad maar breken hem ook weer af en bepalen zodoende hoe lang een mens leeft. Een door

Figuur 7. Aquarel van mergelstenen graf in het Bemelderveld. Als grafgift heeft de overledene een hele set drinkbekers meegekregen.

Figuur 8. Versierde kalkstenen sarcofaag, die geborgen is bij de opgraving in de Sint-Servaaskerk te Maastricht.

Publius Attius Servatus aan de Parcae gewijde steen is ontdekt langs de laat-Romeinse weg, ter hoogte van de huidige Plankstraat.

In de Merovingische periode (450-750) werden de overledenen nog met vele grafgiften bijgezet. Mannen kregen vooral wapens mee in hun graf: zwaarden, speren, bijlen, schilden en pijlpunten. Vrouwen werden rijkelijk voorzien van juwelen: mantelspelden, halskettingen, haarspelden en armbanden. Kennelijk moesten mannen ook in het hiernamaals imponeren en moesten vrouwen behagen. Aardewerk en glaswerk komen we in graven van zowel mannen als vrouwen tegen, maar dan in mindere mate dan in de Romeinse tijd. In de loop van de 8e eeuw maakte de kerk een einde aan dit "heidens" gebruik: er worden geen grafgiften meer in de graven geplaatst. De

kalkstenen sarcofagen uit de Karolingische periode (750-1000), die in de Sint-Servaaskerk zijn opgegraven, bevatten dan ook geen grafgiften. Een enkele keer werden er riemgespen van het doodskleed of leerresten van schoeisel aangetroffen. De sarcofagen zijn in een beperkt aantal gevallen versierd met geometrische motieven (figuur 8).

6. Waar deden ze dat ?

In Maastricht en omgeving werden de doden in de Romeinse tijd gecremeerd en vervolgens bijgezet in graven en askisten langs de uitvalswegen en in de nabijheid van villa's. Monumentale grafmonumenten en graftorens, die veelal in kalksteen opgetrokken werden, markeerden deze begraafplaatsen. Ze werden reeds bij leven gebouwd en dienden om indruk te maken op anderen. Het waren typische statussymbolen. Van deze grafmonumenten zijn op diverse plaatsen in Maastricht fragmenten gevonden. Het grootste deel hiervan werd in 1963 opgebaggerd uit de Maas. We denken dat de meeste grafmonumenten in de 3e en 4e eeuw gesloopt zijn om de stenen opnieuw te gebruiken bij de verbouwing van de brug. Maar ook voor de aanleg van de laat-Romeinse vesting en andere gebouwen uit die tijd had men grote hoeveelheden bouwsteen nodig. Ook voor het branden van kalk, die men voor de productie van beton nodig had, werd de kalksteen van de goden- en dodenmonumenten benut. De praalgraven waren blijkbaar niet bestemd voor de eeuwigheid.

In het laatste deel van de Romeinse tijd (300-450) veranderde de wijze waarop met de doden werd omgegaan: begraven kreeg de overhand boven verbranden. Aan het begin van de Middeleeuwen komt lijkverbranding in de regio rondom Maastricht helemaal niet meer voor. In de Merovingische tijd zien we op verschillende plaatsen grafvelden ontstaan, waarin de graven in oost-west georiënteerde rijen werden aangelegd. Op dit moment zijn in Maastricht en omgeving dergelijke grafvelden bekend uit Amby, Borgharen, Rothem, het Boschstraatkwartier,

bij de Sint-Martinuskerk in Wyck, aan de Lage Kanaaldijk te Sint-Pieter en op de Sint-Pietersberg. Maar de belangrijkste cluster van begravingen lag toch in de onmiddellijke omgeving van het graf van Servatius. Nadat Servatius aan het einde van de 4e eeuw werd bijgezet aan het huidige Vrijthof werd er op zijn graf een houten kapel gebouwd. Later volgde een stenen grafkerk. Tot op de dag van vandaag volgden nieuwbouw en verbouwingsfasen, waarbij zijn begraafplaats altijd als uitgangspunt heeft gediend. Tegelijkertijd wilden de Maastrichtenaren graag *ad sanctos*, dat wil in dit geval zeggen in de buurt van de heilige Servatius, begraven worden. Die wens heeft ertoe geleid dat in de loop van de Middeleeuwen duizenden mensen ter aarde besteld zijn op en rond het Vrijthof in de directe omgeving van zijn graf.

Alle vroegchristelijke grafstenen met inscripties zijn ontdekt in de Sint-Servaaskerk zelf of op het terrein van deze kerk. Twee van deze grafstenen, die van Alufeva en Felegaridus zijn secundair gebruikt als bouwsteen en opgenomen in het huidige kerkgebouw. Christelijke symbolen (het Christusmonogram, de duif, de alfa en de omega) en uitdrukkingen *in c(h)risto* en *in pace recessit* wijzen ondubbelzinnig op gedoopte christenen.

In tegenstelling tot de Romeinse inscripties wordt op de christelijke grafstenen wel de leeftijd van de overledene vermeld. Op de grafsteen van Alufeva staat dat zij drie jaar geleefd heeft, op die van Amabeles staan zelfs vermeld het aantal jaren, maanden en dagen dat zij geleefd heeft. Het is opvallend dat vier van de vijf bekende grafstenen duiden op jonge kinderen. Kindersterfte was in die dagen echter heel gewoon en vergelijkbaar met de huidige situatie in de Derde Wereld. Op basis van de gebruikte formulering, het taalgebruik, de paleografie en de decoratie kunnen de grafstenen in de 5e en 6e eeuw gedateerd worden. Ze lijken op gelijktijdige exemplaren, die in Keulen en Trier gevonden zijn. De namen Amabeles en Saturninus zijn van Latijnse origine, de namen Alufeva en Felegaridus wijzen op een Germaanse

herkomst. Ze weerspiegelen de gemengde samenstelling van de bevolking in deze overgangsfase tussen de Romeinse tijd en de Middeleeuwen.

Maar niet alleen naamlozen en kinderen werden bijgezet bij de grafkerk van Servatius. De laatste bisschop van Maastricht, Lambertus, lag in eerste instantie begraven in de Sint-Servaaskerk. Het stofelijk overschot werd reeds door zijn opvolger, bisschop Hubertus, overgebracht naar Luik, waar op zijn graf de "cathédrale Saint Lambert" werd gebouwd. Zo werd de laatste bisschop van Maastricht de eerste bisschop van Luik.

Literatuur

Boppert, W., Die frühchristlichen Grabinschriften aus der Servatiuskirche in Maastricht. In: Sint-Servatius, bisschop van Tongeren-Maastricht. Handelingen van het colloquium te Alden Biesen (Bilzen), Tongeren en Maastricht 1984. Kunst en Oudheden in Limburg, 28, Borgloon-Rijkel, 1986, p.64-96.

Cillekens, C. & W. Dijkman, 20 eeuwen Maastricht, Nijmegen 2006.

Dijkman, W., Memento Mori. Over de omgang met de doden in Maastricht en omgeving tussen 900 voor en 1100 na Chr. Tentoonstellingsbrochure Natuurhistorisch Museum Maastricht, 2003.

Panhuysen, R., Demography and Health in early medieval Maastricht. Prosopographical observations on two cemeteries. Proefschrift, Maastricht, 2005.

Panhuysen, T.A.S.M., Romeins Maastricht en zijn beelden. Maastricht/Assen, 1996.